

8.2 Природа та поширення домашнього насильства щодо дітей

Проблема домашнього насильства щодо дітей залишається однією з найбільш актуальних і тривожних проблем сучасного суспільства.

За роки соціального прогресу та розвитку, усупереч широким зусиллям науковців, громадських організацій та урядових структур, ми стикаємося з розповсюдженням феномену, який не тільки порушує права найбільш беззахисної частини нашого суспільства – дітей, але й створює серйозні загрози їхньому фізичному та емоційному розвитку [247 с. 24].

Домашнє насильство щодо дітей визначається не лише, як одиночні випадки фізичних або психічних травм, але і як системна проблема, яка має глибокі корені в соціокультурних та економічних аспектах. Домашнє насильство стає викликом для медичних та правозахисних організацій, вихователів, психологів, та всіх, хто стурбований благополуччям сім'ї та майбутнім нації.

Актуальність дослідження природи та поширення домашнього насильства щодо дітей очевидна, оскільки вона прямо впливає на життя мільйонів маленьких індивідів. Ініціювати дискусію, визначити корені цього соціального злочину та вивчити шляхи ефективного запобігання стає не лише обов'язком науковців, але й моральною необхідністю для кожного члена суспільства. Висвітлення природи та причин поширення домашнього насильства стане важливим кроком у забезпеченні безпеки та захисту прав дітей, а також визначить стратегії подолання цієї негативної тенденції в сучасному світі.

Теоретичне підґрунтя роботи становлять праці вітчизняних науковців, що досліджували насильство та його різновиди, серед яких: А. Бабенко, П. Бузало, В. Василевич, Б. Головкін, О. Гуртовенко, І. Давидович, О. Джужа, О. Дудоров, О. Кириченко, М. Корчовий, В. Курило, О. Михайлов, В. Топчій, М. Хавронюк. Окремі аспекти запобігання та протидії домашньому насильству є предметом розгляду у працях таких науковців, як: О. Артеменко, О. Беспаль, А. Блага, І. Зуєва, О. Коваленко, Н. Лесько, Ю. Лимаренко, Г. Собко, О. Харитонova, С. Філіпов, І. Шаповал, О. Яра. Зарубіжний досвід запобігання та протидії

домашньому насильству аналізується у працях цілої низки науковців, серед яких: М. Бакай, А. Галай, В. Галай, Л. Головка, О. Гулак, О. Зінсу, Н. Клішевич, Т. Ковтун, В. Ладиченко, Б. Логвиненко, Т. Лях, Г. Христова.

Сучасна ситуація з домашнім насильством в Україні є серйозною проблемою, яка потребує уваги та дій з боку уряду, громадськості та правозахисних організацій. Офіційна статистика щодо домашнього насильства в Україні не завжди дає повну картину, і багато випадків залишаються незареєстрованими через страх, мовчазні соціальні норми та недовіру до системи правосуддя.

За даними державного кризового центру «Галина», у 2020 році в Україні було зареєстровано понад 24 тисячі випадків домашнього насильства, зокрема фізичного, психологічного та сексуального.

Згідно зі звітом Організації Об'єднаних Націй від 25 листопада 2019 року, насильство щодо жінок, особливо насильство з боку інтимного партнера та сексуальне насильство щодо жінок, є серйозною проблемою охорони здоров'я та ймовірним порушенням прав людини. 35% людей у всьому світі хоча б раз у житті стикалися з насильством, у тому числі сексуальним. У деяких країнах рівень насильства з боку чоловіків і партнерів сягає 70%, а вбивства жінок інтимними партнерами складають 58% усіх випадків.

Насильство непропорційно поширене серед жінок, які живуть у країнах із низьким рівнем доходу. За підрахунками, 37% жінок у найбідніших країнах зазнають фізичного чи сексуального насильства з боку інтимного партнера протягом свого життя.

За даними ВООЗ, більше чверті дітей і молоді в Європі (55 мільйонів із 204 мільйонів) щороку піддаються різним формам насильства. Майже третина з них зазнавали психологічного насильства, близько 23 відсотків – фізичного, понад 9 відсотків – сексуального насильства. Крім того, щороку вбивають 700 неповнолітніх. ВООЗ наголошує, що ці цифри, насправді, можуть бути навіть вищими, оскільки такі випадки не завжди відомі.

Аналізуючи кількість звернень на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації ГО «Ла Страда-Україна» протягом січня-грудня 2023 року, бачимо, що кількість звернень щодо попередження домашнього насильства становить 91,2%, а кількість дзвінків на Національну гарячу лінію для дітей та молоді ГО «Ла Страда-Україна» протягом також періоду щодо насильства/жорстокого поводження з дітьми складає 14,2: %.

За даними дослідження стану та розвитку психологічної служби у системі освіти України (2022–2023 н. р.), кількість звернень до працівників психологічної служби щодо протидії домашньому насильству – 23 805, із них: 10 521 звернень батьків, 5 778 звернень педагогічних працівників, 4 391 звернень здобувачів освіти та 3 119 звернень інших зацікавлених осіб [250].

В Україні прийнято законодавство щодо запобігання та протидії домашньому насильству.

Наприклад, у 2017 році було прийнято Закон України «Про запобігання насильству в сім'ї», який передбачає захист постраждалих від домашнього насильства, встановлення заходів захисту та кримінальну відповідальність за порушення. Стаття 1 цього закону визначає домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [258].

Модельне законодавство ООН визначає домашнє насильство як: «усі насильницькі дії фізичного, психологічного і сексуального характеру щодо жінок, здійснені на підставі статевої ознаки, особою або особами, які пов'язані з ними родинними і близькими стосунками, від словесних образ і погроз до тяжких

фізичних побоїв, викрадання, загрози каліцтвом, залякування, примус, переслідування, словесні образи, насильницьке або незаконне вторгнення в житло, сексуальне насильство, зґвалтування в шлюбi, насильство, пов'язане з викупом нареченої, насильство, пов'язане з експлуатацією через проституцію, насильство щодо хатніх робітниць та спроби здійснити такі дії» [256].

Природа домашнього насильства щодо дітей полягає в системному порушенні безпеки, фізичного та психічного благополуччя маленьких членів родини всередині їхнього власного оточення. Це включає у себе не лише фізичне насильство, а й емоційне та психологічне, сексуальне насильство та економічні форми експлуатації [255, с. 126].

Домашнє насильство приймає різноманітні форми, включаючи фізичне насильство, яке виявляється у побиттях, ударах чи інших фізичних впливах на дитину. Емоційне насильство проявляється у зневажливих словах, погрозах та використанні психологічного тиску. Сексуальне насильство включає в себе будь-які неприпустимі сексуальні контакти з дітьми. Економічне насильство виникає при обмеженні доступу до ресурсів, фінансовій експлуатації та інших спробах підкорення через економічний контроль [248, с. 138].

Фактори, що сприяють виникненню домашнього насильства, різноманітні та включають економічні труднощі, соціокультурні чинники та відсутність освіти. Стресові ситуації, пов'язані із фінансовими труднощами, можуть призводити до зростання конфліктів в родині. Культурні стереотипи та прийняття насильства як прийнятної форми виховання можуть впливати на поширення цього явища. Відсутність свідомості та освіти про наслідки домашнього насильства ускладнює запобігання та втручання в такі ситуації.

Розуміння природи та форм домашнього насильства дозволяє ефективніше визначати стратегії превенції та розвитку програм для підтримки постраждалих від домашнього насильства. Боротьба з цим соціальним викликом потребує комплексного підходу, що охоплює освіту, консультування, правозахист та зміни в культурних стереотипах, щоб створити безпечне середовище для дітей та їхнього здорового розвитку.

Взаємозв'язок між постраждалою та насильником є однією з основних характеристик циклу насильства в родині. Цей цикл може виникати з динаміки влади, контролю та неправильного вирішення конфліктів. Звичайно, початок цього циклу часто полягає в актах фізичного, економічного, сексуального, психологічного насильства з боку насильника.

Постраждала, намагаючись залишитися в безпеці чи відновити гармонію в сім'ї, може виявити певний рівень підкорення або покірності. Проте, це тимчасове заспокоєння часто змінюється новим епізодом насильства, посиленого вже вбудованим відчуттям контролю та переваги насильника.

Соціокультурні чинники визначають стереотипи, норми та цінності, які формують сімейні взаємини. Негативні стереотипи щодо ролей чоловіка та жінки, а також прийняття насильства як засобу вираження контролю можуть сприяти його поширенню. Культурне визнання права батьків на фізичне покарання також може сприяти утвердженню домашнього насильства.

Суспільний тиск та страх перед соціальним відхиленням можуть утримувати постраждалу від викриття насильства та шукання допомоги. Крім того, певні культурні вірування можуть ускладнювати постраждалим вихід із стосунків, вважаючи це нечесним чи неприйнятним [251, с. 49].

Економічні труднощі можуть створити стресову ситуацію та напруження у сімейному середовищі, що може призводити до зростання конфліктів і, в результаті, до вибухів насильства. Фінансова нестабільність може створити середовище для виявлення агресії та невпевненості у майбутньому.

Насильники використовують економічний контроль як спосіб утримання постраждалої в залежності. Наприклад, обмеження доступу до фінансових ресурсів, фінансова експлуатація та загрози економічного покарання можуть стати ефективними засобами контролю.

Отже, розуміння механізмів поширення насильства в родині важливо для розроблення програм та стратегій превенції, які враховують соціокультурні та економічні фактори, сприяючи налагодженню безпечних та здорових сімейних відносин.

Алкоголь та наркотики часто виступають як каталізатори для ескалації сімейних конфліктів, поглиблюючи домашнє насильство. Споживання алкоголю може поглибити емоційну нестабільність та підвищити рівень агресії, що може призвести до фізичних конфліктів. Алкоголь може пригнічувати контроль над імпульсами, погіршувати міркування та робити особу менш відповідальною за свої вчинки [254, с. 95].

Наркотичні речовини можуть також призводити до змін в поведінці, сприяючи конфліктам в родині. Залежність від наркотиків може створювати напруженість через витрати наркомана на свою залежність, а також через зміни в особистості, які супроводжують вживання наркотиків. Наркотичні речовини можуть викликати параною та роздратування, збільшуючи шанси на виникнення сімейних конфліктів.

Відсутність освіти щодо наслідків домашнього насильства може стати суттєвим чинником, що сприяє його поширенню. Багато осіб можуть не бути свідомими або неправильно розуміти наслідки фізичного чи психологічного насильства. Відсутність свідомості про негативні наслідки може призводити до того, що постраждалі не шукають допомоги, а насильники можуть відчувати безкарність та продовжувати свою агресивну поведінку [253, с. 27].

Ефективна освіта, що стосується наслідків домашнього насильства, має велике значення у подоланні цього явища. Інформаційні кампанії, тренінги та освітні програми, спрямовані як на доросле населення, так і на молодь, можуть допомогти підвищити свідомість про наслідки домашнього насильства та створити безпечне середовище для відкритого обговорення цього питання.

Страх перед розлученням може бути потужним мотиватором для постраждалої залишатися в токсичних сімейних відносинах, підтримуючи патологічний цикл насильства. Постраждала може боятися втратити економічну підтримку, дітей, соціальну ізоляцію чи піддаватися психологічному тиску з боку насильника.

Зрозуміння цих механізмів важливо для розроблення стратегій протидії та превенції домашнього насильства, спрямованих на розвиток ресурсів для постраждалих, освіти та підтримку у вирішенні труднощів [259, с. 128].

Ефективні освітні та інформаційні кампанії є ключовим інструментом у боротьбі з домашнім насильством. Освіта громадськості та інформування грають важливу роль у формуванні свідомості про наслідки домашнього насильства та відомчих ресурсів. Такі кампанії повинні охоплювати різні аспекти, включаючи психологічні, юридичні та соціальні аспекти домашнього насильства.

Створення та впровадження освітніх програм у закладах загальної середньої, вищої освіти та громадах є важливим етапом. Ці програми мають на меті не лише висвітлення шкідливих наслідків домашнього насильства, а й навчання навичкам протистояння та допомоги постраждалим. Використання медіа та соціальних мереж також є ефективним способом досягнення широкого аудиторіуму.

Правоохоронні та соціальні служби відіграють важливу роль у запобіганні та реагуванні на домашнє насильство. Забезпечення належного реагування на сигнали про можливі випадки насильства, а також активна робота з попередження та розслідуванням таких випадків є необхідним завданням правоохоронних органів [252, с. 148].

Соціальні служби важливі для надання підтримки постраждалим та їхньої реабілітації. Співпраця з іншими агентствами, такими як психологічні та медичні організації, може забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем постраждалих.

Забезпечення освіти правоохоронців та соціальних працівників щодо ефективного взаємодії та спільного вирішення ситуацій є важливим аспектом вдосконалення боротьби з домашнім насильством.

Надання належної підтримки та реабілітації постраждалим від домашнього насильства важливе для полегшення їхнього повернення до нормального життя. Програми психосоціальної підтримки, групові та

індивідуальні консультації допомагають постраждалим зрозуміти та подолати травматичні наслідки домашнього насильства.

Ресурси, такі як притулки та готелі для безпечного перебування, правова допомога, робочі місця для постраждалих та їх дітей, допомагають створити умови для незалежності та виходу з кризової ситуації [257, с. 173].

Програми професійного навчання та реінтеграції на ринок праці можуть допомагати постраждалим побудувати новий економічний статус та відновити своє життя.

Безпека дітей в сім'ї – одна з ключових пріоритетів у боротьбі з домашнім насильством. Держава має визначити чіткі закони та політики, що гарантують захист дітей від будь-яких форм насильства та забезпечити ефективні механізми їх виконання.

Програми психологічної підтримки для дітей, які стали свідками домашнього насильства, та освітні ініціативи, спрямовані на формування безпечного середовища, грають важливу роль у запобіганні травматизації та формуванні ментального здоров'я.

Загальносуспільний контроль та розповсюдження інформації про шкоду домашнього насильства допомагають створити атмосферу, в якій буде менше місця для толерування насильства, що допомагає у боротьбі з цією соціальною проблемою [249, с. 140].

Загалом, комплексний підхід, що об'єднує освітні, правоохоронні, соціальні та медичні аспекти, визначає успіх стратегій та програм у боротьбі з домашнім насильством.

Таким чином, домашнє насильство щодо дітей є глибоко загальним та небезпечним явищем, яке потребує невідкладної уваги та ефективних заходів протидії.

Однією з ключових причин домашнього насильства є відсутність ефективних освітніх та інформаційних кампаній. Для подолання цього явища необхідно активно впроваджувати програми, які спрямовані на підвищення

свідомості громадськості та формування навичок протидії домашньому насильству.

Для успішного протидії домашньому насильству щодо дітей необхідно об'єднати зусилля урядових та неприбуткових організацій, громадськості та експертів для розроблення та впровадження комплексної стратегії.

Тільки шляхом об'єднання зусиль та приділення належної уваги цій проблемі можна досягти позитивних змін у житті тих, хто стає постраждалими від домашнього насильства.